

IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MOSLASHUVCHANLIK XUSUSIYATLARI MUAMMOSI

Yusufjonova Fazilatxon Baxtiyor qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

1-kurs “Ijtimoiy psixologiya” yo‘nalishi magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi ijtimoiy-psixologik moslashuvchanlik xususiyatlarining nazariy va amaliy jihatlari tahlil etilgan. Shaxsning ijtimoiy muhitga moslashuvi, uning psixologik barqarorligi hamda ijtimoiy munosabatlar tizimidagi faolligi zamonaviy psixologiyaning dolzarb muammolaridan biri sifatida yoritiladi. Tadqiqot davomida klassik va zamonaviy psixologik yondashuvlar asosida moslashuvchanlikning psixologik mexanizmlari ochib berilgan. Shuningdek, ijtimoiy muhit, stress, identitet va kommunikativ jarayonlarning shaxs moslashuviga ta’siri ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy moslashuv, psixologik adaptatsiya, identitet, stress, ijtimoiy muhit, kommunikativ jarayon, shaxs rivojlanishi.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyotining zamonaviy bosqichida insonning ijtimoiy muhitga moslashuvi muhim psixologik muammolardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ijtimoiy-psixologik moslashuvchanlik shaxsning yangi ijtimoiy sharoitlar, munosabatlar va faoliyat tizimlariga mos ravishda o‘z xulq-atvorini, hissiy holatini hamda kommunikativ imkoniyatlarini qayta tashkil eta olish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur jarayon insonning ruhiy barqarorligi, ijtimoiy faolligi va jamiyatdagi muvaffaqiyatli integratsiyasini ta’minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Psixologiya fanida moslashuv muammosi turli ilmiy maktablar doirasida izohlangan. Uilyam Jeyms inson ruhiyati va tashqi muhit o‘rtasidagi uyg‘unlikni shaxs barqarorligining muhim sharti sifatida baholagan. Uning qarashlarida

moslashuv insonning hayotiy tajribasi va ijtimoiy faoliyati bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida talqin qilinadi. Z. Freyd nazariyasida esa moslashuv insonning biologik ehtiyojlari bilan jamiyat talablari o‘rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etish mexanizmi sifatida ko‘riladi. Freyding fikricha, shaxsning ichki psixik tizimlari o‘rtasidagi muvozanat buzilishi ijtimoiy moslashuvning qiyinlashuviga olib keladi.

A. Adler ijtimoiy moslashuvni insonning jamiyatga foyda keltirishga intilishi va ijtimoiy manfaatdorlik hissi bilan bog‘laydi. Olimning ta’kidlashicha, shaxsdagi kamlik hissining kuchayishi uning kommunikativ faolligini pasaytirib, ijtimoiy muhitdan uzoqlashishiga sabab bo‘lishi mumkin. E. Erikson esa moslashuv muammosini psixososial rivojlanish bosqichlari bilan bog‘liq holda o‘rganib, identitetning shakllanishi ijtimoiy moslashuvning muhim omili ekanligini asoslaydi.

Zamonaviy psixologik yondashuvlarda ijtimoiy-psixologik moslashuv kognitiv va ekologik omillar bilan izohlanadi. A. Bandura ijtimoiy o‘rganish nazariyasida inson xulq-atvorining kuzatish va tajriba asosida shakllanishini ta’kidlaydi. Uning fikriga ko‘ra, inson atrofdagilar bilan o‘zaro munosabatlar jarayonida moslashuv ko‘nikmalarini egallaydi. U. Bronfenbrenner ekologik tizimlar nazariyasida esa shaxs rivojlanishi va moslashuvi mikro, mezo hamda makro muhit omillari ta’sirida shakllanishini ko‘rsatadi.

Ijtimoiy-psixologik moslashuvchanlikning pasayishiga olib keluvchi asosiy omillardan biri stress hisoblanadi. G. Selye stress nazariyasida uzoq davom etuvchi ruhiy zo‘riqish insonning moslashuv imkoniyatlarini susaytirishini ta’kidlaydi. Natijada insonning emotsional barqarorligi buzilib, ijtimoiy munosabatlarda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shu bilan birga, salbiy fikrlash stereotiplari ham moslashuv jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. A. Bek kognitiv nazariyasida insonning o‘zi haqidagi salbiy tasavvurlari uning ijtimoiy faolligini pasaytirishini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

O'zbekistonlik psixolog olimlar tomonidan ham ijtimoiy moslashuv masalalari chuqur o'rganilgan. E. G'oziyev shaxsning ijtimoiylashuv jarayonini uning psixologik rivojlanishi bilan bog'liq holda tahlil qilgan. V. Karimova esa ijtimoiy munosabatlar va kommunikativ jarayonlarning shaxs moslashuvidagi o'rni yoritib bergan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, sog'lom psixologik muhit va samarali kommunikatsiya shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy-psixologik moslashuvchanlik shaxsning ijtimoiy muhit bilan samarali munosabat o'rnatishi, ruhiy barqarorligini saqlashi va jamiyat hayotida faol ishtirok etishini ta'minlovchi murakkab psixologik jarayon hisoblanadi. Turli psixologik nazariyalarda ushbu muammo shaxsning ichki imkoniyatlari, ijtimoiy muhit ta'siri va kommunikativ faoliyati bilan bog'liq holda talqin etilgan. Zamonaviy ilmiy yondashuvlar moslashuvchanlikni rivojlantirishda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, psixologik yordam va ijobiy kommunikativ munosabatlarning muhimligini ko'rsatmoqda. Shu sababli, ijtimoiy-psixologik moslashuvchanlik muammosini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- James, W. (1890). *The Principles of Psychology*. New York: Holt.
- Freud, S. (1923). *The Ego and the Id*. London: Hogarth Press.
- Adler, A. (1956). *The Practice and Theory of Individual Psychology*. London: Routledge.
- Erikson, E. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New Jersey: Prentice Hall.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Harvard University Press.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*. New York: International Universities Press.
- Selye, H. (1974). *Stress without Distress*. New York: McGraw-Hill.

G‘oziyev, E. (2002). *Shaxs psixologiyasi*. Toshkent: O‘qituvchi.

Karimova, V. (2010). *Ijtimoiy psixologiya*. Toshkent.